

# Bijlage HAVO 2022

tijdvak 1

**geschiedenis**

Bronnenboekje

### bron 1

Een portret van de welgestelde Venetiaanse handelaar Andrea Odoni uit 1527:



Toelichting:

Andrea Odoni laat zich afbeelden te midden van zijn kunstverzameling terwijl hij een beeldje van de Romeinse godin Diana vasthoudt.

## bron 2

Twee bepalingen uit een wet die het bestuur van de Engelse kolonie Maryland in 1649 aanneemt:

- [1] Hierbij verklaren wij dat ieder persoon die in deze kolonie God vervloekt, ontkent dat Jezus Christus de zoon van God is (...) of daar verkeerd over spreekt, de doodstraf zal krijgen.
- [2] Daarnaast verklaren wij dat ieder persoon die een van de volgende woorden als scheldwoord gebruikt een boete moet betalen. Het gaat onder meer om deze woorden: ketter, afgescheidene, beeldenvereerder, puritein, pauselijke priester, paap, lutheraan, calvinist (...) of welke term dan ook waarmee de godsdienst van iemand belachelijk wordt gemaakt.

## bron 3

In 1678 sluiten de leiders van de Moheganen<sup>1)</sup> een verdrag met het bestuur van de Engelse kolonie Connecticut:

Wij, Uncas en Owaneco, leiders van de Moheganen, die een langdurige vriendschap onderhouden met de Engelsen, verklaren hierbij onze trouw aan hen voor nu en de toekomst (...). En dat allen onder onze leiding zich vriendelijk, hoffelijk en vreedzaam zullen opstellen tegenover de Engelsen. We zullen niet openstaan voor vijandige woorden of daden tegen hen. En we beloven dat als we horen van een samenzwering tegen de Engelsen door welke Indianen dan ook in dit land, dat we dan spoedig en snel de autoriteiten van de kolonie Connecticut zullen waarschuwen. En dat we te allen tijde klaarstaan om met alle middelen die we hebben de Engelse belangen, landen en personen te verdedigen als we door hen daartoe worden verzocht.

En wij, burgemeesters Robert Treat en John Talcott, gaan dit verbond aan namens onszelf en namens de Engelsen van de kolonie Connecticut en wij verklaren onze vriendschap met Uncas, Owaneco en de Moheganen (...). En we beloven dat als de autoriteiten van de kolonie horen dat jullie gevaar lopen door de nadering van een vijand dat we jullie tijdig zullen waarschuwen.

noot 1 De Moheganen zijn een inheems (Indiaans) volk aan de oostkust van Amerika.

### bron 4

William Sleeman, generaal-majoor in het Britse leger in India, schrijft in zijn memoires, die worden gepubliceerd in 1844:

De vrouw van kolonel Faithful reisde samen met haar dochter en een andere jongedame, die beiden net waren aangekomen uit Engeland. Ze reisden van Calcutta naar Ludhiana, een afstand van meer dan 1200 mijlen met hun draagstoelen en dragers, zonder ook maar één dienaar. Ze reisden veertien dagen dag en nacht, zonder het minste gevaar op letsel of beledigingen. Er zijn dagelijks voorbeelden van dames die op dezelfde manier meteen na hun aankomst uit Engeland met een koets naar elk deel van het land reizen, en ik heb nooit gehoord dat zij gewond raakten of beledigd werden. Zegt dit niet genoeg over onze heerschappij in India? Zouden mannen hun vrouwen en dochters onbeschermd toevertrouwen aan mensen die zich verzetten tegen onze heerschappij in India? We hebben geen garnizoenen, of ommuurde vestigingen in ons rijk, behalve in de drie hoofdsteden Calcutta, Madras en Bombay. We weten en voelen dat mensen overal tegen ons opkijken en ons respecteren, ondanks al onze fouten, en we vinden het belangrijk dat zij voelen dat wij hen vertrouwen.

### bron 5

Op 7 november 1870 staat deze ingezonden brief in de Nederlandse krant *Het Algemeen Handelsblad*:

Er zijn zoveel duizenden vrouwen, die hun tijd alleen maar verspillen en veel liever nuttig werkzaam zouden zijn. Het zijn er helaas nog zoveel, die het ontbreekt aan de zin om te werken of die door een dwaas vooroordeel denken, dat werken niet netjes is. Anderen denken dat als je maar genoeg geld hebt, je anderen kunt laten werken. Hoe graag zou ik hen allen willen toeroepen: *arbeid adelt en ontsiert niemand*. De mogelijkheden om te werken zijn zo groot. Nederlandse vrouwen en meisjes, laat u niet door anderen overtreffen. (...) Laat iedereen die daar zin in heeft en iets kan, proberen met eigen hand iets goeds te maken, zodat gezien kan worden wie bekwaamheid en aanleg heeft; zodat niemand meer wordt uitgesloten.

## bron 6

In 1907 neemt het Britse parlement de *Education Act* aan. Hierdoor komen beurzen beschikbaar waarmee voor getalenteerde jongens uit de arbeidersklasse het schoolgeld voor dure privéscholen kan worden betaald. In de krant *The Guardian* staat een ingezonden brief van een leerling van een privéschool:

Ik vraag me af of ze het ook hebben bekeken van de kant van een heer die nu gedwongen is dagelijks in contact te komen met de aangeboren vulgariteit van de lagere bevolkingsgroepen. Is het niet waarschijnlijker dat de zonen van gegoede heren naar beneden zullen worden getrokken hierdoor, in plaats van dat de zonen van varkensslagers hogerop komen door dit voortdurende dagelijkse contact? De lessen van de goot worden makkelijker aangeleerd dan de traditie van de elite. (...) De lagere klassen waren nooit een regerende klasse en waarom zou de meester naast de dienaar moeten zitten?

## bron 7

De confessionele politicus Franz von Papen is vicekanselier in de regering die Hitler in 1933 heeft gevormd. Op 17 juni 1934 houdt Von Papen een toespraak op de universiteit van de Duitse stad Marburg:

De gebeurtenissen van het afgelopen anderhalf jaar hebben het Duitse volk enorm in beroering gebracht. (...) Maar, nu duidelijk wordt hoeveel harde arbeid de hervormingen vergen en het enthousiasme vermindert, blijkt dat een proces van deze historische omvang ook nadelen met zich meebrengt. (...) Het Duitse volk beseft dat het zich nog steeds in een moeilijke situatie bevindt, het voelt de economische problemen, het begrijpt dat de ingevoerde noodwetten gebrekkig zijn, maar het heeft ook een fijne neus voor geweld en onrecht, het moet alleen maar glimlachen om de onhandige pogingen tot misleiding die de dingen mooier voorstellen dan ze zijn. (...) Niet door op te hitsen, vooral als het van de jeugd is, noch door het bedreigen van hulpeloze bevolkingsgroepen, maar door overleg met het volk kunnen het vertrouwen en de strijd lust bevorderd worden. Het volk weet dat het zware offers zal moeten brengen. Daartoe is het bereid en het zal de *Führer* [Hitler] met onverzettelijke trouw volgen, mits men het volk invloed geeft op de besluitvorming en de uitvoering. En mits niet iedere kritische opmerking als slechtheid wordt beschouwd of wanhopige patriotten tot staatsvijanden worden bestempeld.

## bron 8

Foto van een kantoor van de vrouwenafdeling van de NSDAP in Berlijn in 1942:



Toelichting:

De fotografe Liselotte Purper maakt veel foto's in opdracht van de NSDAP.

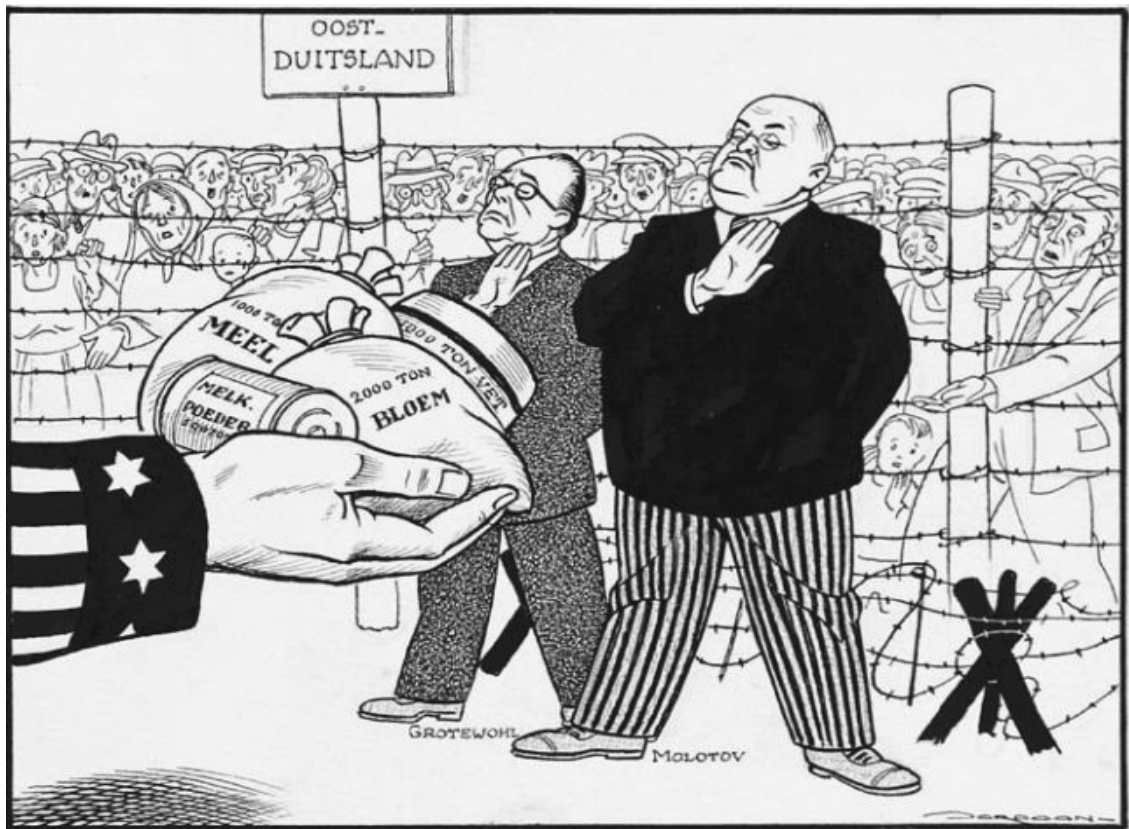
Op de foto laden jongens van de Hitlerjugend pakketten met kleding op een kar.

Op het bord boven de ingang staat: "Inzameling van winterkleding voor het front".



**bron 9**

Kort nadat de Verenigde Staten de DDR voedselhulp aanbieden, publiceert de krant *Het Parool* op 14 juli 1953 deze prent van L.J. Jordaan met de titel *Niet nodig!*:



Toelichting:

Op de aangeboden pakken en blikjes staat 500 ton melkpoeder, 1000 ton meel, 2000 ton bloem en 1000 ton vet.

Op de mouw van de arm staan symbolen van de Amerikaanse vlag.

Op het bord staat Oost-Duitsland.

De man links is Grotewohl, een leider van de DDR, en de man rechts is Molotov, de minister van buitenlandse zaken van de Sovjet-Unie.

## bron 10

De uit Turkije afkomstige Hasip Turan vertelt over zijn woonsituatie in Nederland in de jaren 1960:

Wij woonden met 130 man in barakken, in een weiland in het Botlekgebied<sup>1)</sup>. Ongeveer de helft Turken, de rest Spanjaarden, Italianen, ook Duitsers. We woonden er met z'n vijven op één slecht verwarmde kamer. Alles was er stoffig, slordig en vies. (...) Als we in onze vrije tijd naar de stad wilden, moesten we over de Botlekbrug lopen, een groot park door en dan konden we in Hoogvliet de bus nemen naar Rotterdam. Ook als het sneeuwde, ijzelde, regende, moesten we zo naar de stad. Contact met Nederlanders was uitgesloten, behalve op de fabriek, tijdens schafttijden. Niemand vertelde ons iets over de Nederlandse samenleving, omgangsvormen, de taal.

noot 1 Het Botlekgebied is een industriegebied vlak bij Rotterdam.



## bron 11

F. Behrendt maakt deze prent over de verkiezingscampagne in 1971:



Onderschrift:

Voor de verkiezingen: "Is het zo hip genoeg?"

Toelichting:

Afgebeeld zijn de lijsttrekkers van de confessionele partijen KVP (Gerard Veringa),  
CHU (Berend Jan Udink) en ARP (Barend Biesheuvel).  
Op het drumstel staat: The Hallelujah boys.

## bron 12

In 1992 zegt Helmut Kohl naar aanleiding van de ondertekening van een nieuw Europees verdrag:

Ik beweer dat Europa van vitaal belang is voor Duitsland. Als een land in het midden van ons continent hebben we meer grenzen en burens dan andere landen. (...) Daarom moeten we niet apathisch<sup>1)</sup> afwachten welke route Europa neemt, of Europa kiest nu ontegenzeggelijk voor een politieke en economische unie of Europa kiest ervoor om weer terug te vallen in nationale rivaliteit van vroeger tijden.

noot 1 Kohl bedoelt dat Duitsland zich actief moet opstellen.